

cü'l-kürûb, V, 12-22, 34-36, 74-82, 121-124, 131-133, 136-174; Safedî, *el-Vâfi*, I, 193-197; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Dimaşk 1370/1951, II, 277-284; İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, I, 258-268; Cl. Cahen, *La Syrie du nord*, Paris 1940, s. 636-639, 645-648; H. L. Gottschalk, *al-Malik al-Kâmil von Egypten und seine Zeit*, Wiesbaden 1958; a.m.f., "al-Kâmil", *EP* (İng.), IV, 520-521; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 117-184; Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 353-373; a.m.f., "Eyyübîler", *DİA*, XII, 22-23, 32; D. Abulafia, *Frederick II: A Medieval Emperor*, Oxford 1992, tür.yer.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 183-205; P. M. Holt, *Haçlılar Çağı* (trc. Özden Arkan), İstanbul 1999, s. 65-66.

M. SERDAR BEKÂR

el-MELİKÜ'İ-KÂMİL, Şa'bân (الملك الكامل شعبان)

Ebü'l-Fütûh el-Melikü'l-Kâmil Seyfüddîn Şa'bân b. Muhammed b. Kalâvun
(ö. 747/1346)

Memlük sultanı
(1345-1346).

Muhammed b. Kalavun'un tahta geçen beşinci oğludur; kardeşi Ebü'l-Fidâ el-Melikü's-Sâlih İsmâil'in ölümünden sonra tahta çıktı (4 Rebülâhir 746 / 4 Ağustos 1345). Üvey babası Argun el-Alâî diğer şehzadelerden Hâccî'yi destekleyen emîrleri Kahire'den uzaklaştırdı ve onun saltanat döneminin son aylarına kadar yönetimi elinde tuttu.

el-Melikü'l-Kâmil'in iktidarını sona erdiren kriz, yapmayı düşündüğü Hicaz seyahati için yeni vergiler koyması yüzünden çıktı. Bütün şikâyetlere rağmen anesiyle eşlerinin baskısından dolayı sultanın bu seyahate çıkmakta ve vergileri kaldırmamakta ısrar etmesi birçok emîri ona karşı harekete geçirdi. Muhaliflerin lideri Dimaşk nâibi Yelboğa el-Yahyâvî, alınacak vergi dolayısıyla Suriye halkının büyük sıkıntıya düşeceğini ileri sürerek sultana Hicaz seferini gelecek yıla ertelemesini önerdi; ayrıca kendisini tahttan indirmekle tehdit etti. Argun el-Alâî'nin muhalifleri haklı bulması ve Mısır halkının da aynı şekilde maddî sıkıntıya düşeceğini söylemesi üzerine el-Melikü'l-Kâmil, Yelboğa'ya yumuşak ifadeli bir mektup göndererek tavsiyelerine uyacağını ve karşı çıkılan davranışlarını düzelteceğine dair söz verdi. Ancak daha sonra yine kadınların ısrarıyla fikrini değiştirdi ve bütün nâiblere yeni vergileri hemen toplayıp göndermelerini emretti. Bu gelişmeyle birlikte ülkede fiyatlar yükseldi ve

halk büyük bir sıkıntıya düştü. Bunun üzerine Yelboğa başkanlığında bir araya gelen Humus, Safed, Hama ve Trablusşam nâibleri onu tahttan indirme kararı aldılar; Yelboğa çok sert bir mektupla durumunu kendisine bildirdi. Bu mektup karşısında endişelenen sultan yine Yelboğa'ya yumuşak ifadeler içeren bir cevap gönderdiyse de gizlice Suriye üzerine sefer hazırlıma başladı. Bu arada tahta çıkarılmasından korktuğu iki kardeşini Kal'atülcebel'de hapsedirdi. Fakat bu tedbirler işe yaramadı ve Mısır emirlerinden aleyhine dönmüş olan bir grup da isyan etti. Sultan ve Argun el-Alâî küçük bir kuvvetle onların karşısına çıktılar. Çatışmalar başlarken askerlerin bir kısmının isyancılara katılmasıyla yanlarında sadece 400 süvari kaldı. Neticede ağır şekilde yaralanan Argun el-Alâî esir düşerken el-Melikü'l-Kâmil Kal'atülcebel'e kaçmayı başardı. Bu arada zindandaki kardeşlerini öldürmek istediye de muhafızlar engel oldular. Arkasından kaleye gelen isyancı emirler kardeşleri Hâccî ile Hüseyin'i hapisten çıkardılar ve Hâccî'yi el-Melikü'l-Muzaffer unvanıyla sultan ilân ederken el-Melikü'l-Kâmil'i öldürdüler (3 Cemâziyelâhir 747 / 21 Eylül 1346); naaşi kardeşi Yûsuf'un yanına gömüldü.

Memlük sultanlarının en başarısızlarından biri olan el-Melikü'l-Kâmil sefih yaştantısı ve zalimliğiyle ünlüdür; kardeşleri Alâeddin el-Melikü'l-Eşref ve Yûsuf'un ölümünden de o sorumlu tutulmuştur. Mal biriktirmeye çok düşkündü; görevden uzaklaştırdığı pek çok emîrin malını müsadere etmiş, para toplama hırsıyla yeni vergiler çıkarmıştır. Bu vergilerin en dikkat çekenini memuriyetlerin ve iktâ arzilerinin tevcihi için koyduğu, aslında rüşvetten başka bir şey olmayan özel vergi idi; bu işleri yürütmek için de özel bir divan kurdu muştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, XVI, 153-155; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIV, 213-219; İbn Habîb el-Halebî, *Tezki-retü'n-nebih fi eyyûmi'l-Mansûr ve benih* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1986, III, 80-90; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1966, V, 955-957; İbn Dokmak, *el-Cevherü's-semîn* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1405/1985, II, 185-190; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), II/3, s. 680-713; a.m.f., *el-Hıta*, II, 240; İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürrerü'l-kâmîne* (nşr. M. Abdülhamîd Han), Haydarâbâd 1972, II, 344-345; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1956, X, 116-142; İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, I/1, s. 506-513; İsmâil Yiğit, *Siyâsi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlükler*, İstanbul 1991, VII, 85; M. Sobernheim, "Şâban", *İA*, XI, 265-266; P. M. Holt, "Şa'bân", *EP* (İng.), IX, 154.

İSMÂİL YİĞİT

el-MELİKÜ'İ-MANSÛR (الملك المنصور)

Ebü'l-Meâli el-Melikü'l-Mansûr
Nâsirüddîn Muhammed
b. Ömer b. Şâhîşâh
(ö. 617/1221)

Eyyübîler'in Hama meliki, tarihçi.

567'de (1171-72) doğdu. Tarihçi Ebü'l-Fidâ'nın dedesidir; Makrîzî onu Turan Şah'ın torunu olarak gösterirse de (*Sülûk*, I, 805) bu doğru değildir. Çocuk yaşta iken babasının amcası olan Selâhaddin-i Eyyübî'nin ve babası Dimaşk Valisi el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddin Ömer'in seferlerine katıldı. Babası 579'da (1183) Selâhaddin tarafından Kahire valisi tayin edilince o da beraberinde Mısır'a gitti (el-Melikü'l-Mansûr, s. 158, 227) ve İskenderiye'de Ebû Tâhir es-Silefi ile Ebû Tâhir b. Avf'tan hadis dersleri aldı. el-Melikü'l-Muzaffer'in Kahire'den geçici olarak ayrılışı sırasında onun resmî temsilcisi oldu (580/1184); ölümü üzerine de (Ramazan 587 / Ekim 1191) Hama, Maarretünnu'mân, Menbic, Kal'atünnecm ve Selemiyeye vali tayin edildi. Fakat bir yıl önce babasına iktâ edilen Fırat'ın doğusundaki topraklar elinden alınıp Sultan Selâhaddin'in kardeşi el-Melikü'l-Âdil'e verildi. 595'te (1199) Ba'rîn Kalesi'ni zaptettiğinde de el-Melikü'l-Âdil onu bu kaleye karşılık Menbic ve Kal'atünnecm'i kendisine bırakmaya zorladı (İbnü'l-Adîm, III, 148).

el-Melikü'l-Mansûr'un zamanında Hama ve civarı bir yandan Haçlılar'a karşı stratejik önemi haiz bir mevki olarak kalırlan bir yandan da Selâhaddin-i Eyyübî'nin ölümünden (589/1193) sonra Halep hâkimi el-Melikü'z-Zâhir Gâzî ile Dimaşk hâkimi el-Melikü'l-Âdil arasında tarafsız bir saha olarak önem taşıdı. el-Melikü'l-Mansûr, Eyyübîler arasındaki iç mücadelelere rağmen toprak bütünlüğünü korudu. Zira çekişmelere karışmıyor ve rakip güçler arasında denge sağlamaya çalışıyordu. Bu arada hem el-Melikü'l-Âdil hem el-Melikü'z-Zâhir, Kuzey Suriye'yi ele geçirmek istediği için el-Melikü'l-Mansûr bazan birincisinin, bazan da ikincisinin planlarına yardımcı oluyordu. el-Melikü'l-Âdil Mısır'da sultanlığını ilân edince ona biat etti, sultan da onun Hama melikliğine onayladı (596/1200) ve kendisini kızlarından biriyle evlendirdi. 603 (1207) ve 606 (1209) yıllarında müstakil bir hükümdar olarak Sultan el-Melikü'l-Âdil'i Haçlılar'a ve el-Cezire'ye karşı düzenlediği seferlerde destekleyen el-Meli-

kü'l-Mansûr aynı zamanda kendi adına para bastıran ilk Hama melikidir. Cesaletiyle tanınan el-Melikü'l-Mansûr Zilkade 617'de (Ocak 1221) Hama Kalesi'nde vefat etti.

Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'ın kurduğu fütüvvet teşkilâtına giren el-Melikü'l-Mansûr âlim ve edipleri himaye etmekle kalmayıp bizzat kendisi de ilimle uğraşmıştı (Ebû'l-Fidâ, III, 132; Makrîzî, *Sûlûk*, I, 205). Seyfeddin el-Âmidî gibi 200 kadar âlim ve edip onun himayesine mazhar olmuştur. el-Melikü'l-Mansûr imar faaliyetleriyle de yakından ilgilenmiş ve Hama şehrini ele geçirilmesi zor bir kale haline getirerek özellikle bu sayede Haçlılar'la yaptığı savaşları zaferle sonuçlandırmıştı. Hama'daki Mansûriye Çarşısı ve Hammâmü's-sultân onun eseridir; şehrin yakınlarında bir de köprü yaptırmıştır.

Eserleri. 1. *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırü'l-halâ'ik*. Tamamı on cilt olan İslâm tarihine dair eserin yalnız son bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Bu bölüm 575 (1179) yılı olaylarıyla başlamakta ve 582 (1186) yılıyla sona ermektedir; aralarda bazı boşluklar mevcuttur. Kitaptaki ifadelerden eserin en azından 583 (1187) yılına kadar devam edeceği anlaşılmaktadır (s. 122, 144). el-Melikü'l-Mansûr, Selâhaddin-i Eyyûbî'nin ölümünden sonra onun yaptığı işleri takdirle anmak, şahsını yüceltmek ve hâtırasını tâziz etmek için kaleme aldığı bu eseriyle İmâdüddin el-İsfahânî ile başlayan, Bahâeddin İbn Şeddâd ile devam eden ve Ebû Şâme el-Makdisî ile sona eren geleneğin temsilcilerinden biri olmuştur. Müellifin kendi gözlemlerinin yanında görgü şahitlerinin ifadelerini de ihtiva eden kitap dönemin temel kaynakları arasında yer alır. el-Melikü'l-Mansûr babası el-Melikü'l-Muzaffer'in hayatı hakkında da bilgi vermekte ve özellikle onun Mısır valiliğinden bahsetmektedir (s. 154-158). Eserde Selâhaddin'in ilk defa gönderdiği bir tayin menşuruna tam metin halinde yer verilmiş, ayrıca Kâdî el-Fâzıl ve İmâdüddin el-İsfahânî'nin mektupları gibi değerli belgeler de metnin arasına serpiştirilmiştir (meselâ bk. s. 114, 149 vd., 224 vd.). Kitaptan faydalanarak Selâhaddin-i Eyyûbî hakkındaki bilgilerin asıl kaynağını oluşturan İmâdüddin el-İsfahânî'nin *el-Berku's-Şâmî* adlı eserinin bazı kayıp bölümlerini tamamlamak mümkündür. Kitap Hasan Habeşî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1968). 2. *Ahbârü'l-mülûk ve nüzhetü'l-melik ve'l-memlûk fi taba-*

kâti's-şu'arâ' (*Kitâbü Tabakâti's-şu'arâ'*). Câhiliye döneminden kendi zamanına kadar geçen sürede yaşamış şairlerin şiirlerinden meydana gelen bir antolojidir. Sadece IX. cildi günümüze ulaşan eserin bu cildinde IV-VI. (X-XII.) yüzyıllarda Irak, Suriye, Mısır, Mâverâünnehir ve Endülü's'te yaşayan şairlerin sultanlar, emirler, vezirler, kadılar ve kâtipler sıralamasıyla kısa biyografileriyle şiirlerinden seçmeler yer almaktadır. 3. *Dürerü'l-âdâb ve mehâsinü' zevi'l-elbâb*. 600 (1204) yılında yazılan bu eser de bir antolojidir ve sadece bazı parçaları günümüze intikal etmiştir (GAL, I, 324; *Suppl.*, I, 558).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Melikü'l-Mansûr, *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırü'l-halâ'ik* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1968, s. 4, 18, 38, 41, 72, 114-116, 122, 139, 144, 149, 154-158, 200, 208, 224-227; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 82-83; ayrıca bk. İndeks; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 121-123, 129, 133, 134, 144, 148, 152, 191; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, III, 101, 114, 132, 163, 172; IV, 81; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi ahbârü'l-beşer*, İstanbul 1286, III, 85, 99, 111-112, 132; Zehebî, *el-İber*, Küveyt 1966, V, 71; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 259-260; Makrîzî, *Sûlûk*, I, 124, 164, 205, 805; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1102, 1713; Brockelmann, *GAL*, I, 324; *Suppl.*, I, 558; A. Hartmann, *an-Nâsir li-Din Allah*, Berlin-New York 1975, s. 12-13, 184-186, 258; a.mlf., "al-Malik al-Mansûr (gest 617/1220), ein ayyubidischer Regent und Geschichtsschreiber", *ZDMG*, CXXXVI (1986), s. 570-606; a.mlf., "al-Mansur", *El'* (İng.), VI, 429-430; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1979, II, 248-250; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, bk. İndeks; a.mlf., *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 134-135; a.mlf., "İmâdüddin el-İsfahânî", *DİA*, XXII, 175-176; Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", a.e., XII, 262.

ANGELIKA HARTMANN

el-MELİKÜ'L-MUAZZAM

(الملك المعظم)

Ebû'l-Feth (Ebû'l-Fütüh)
el-Melikü'l-Muazzam Melikü Mülûki'l-Arab
ve'l-Acem Şerefüddin İsa b. el-Meliki'l-Âdil
Ebi Bekr Muhammed b. Eyyûb
(ö. 624/1227)

Dımaşk Eyyûbî meliki
(1218-1227).

576 (1180) veya 578 (1182) yılında Kahire'de doğdu ve Dımaşk'ta yetişti. Mahmûd b. Ahmed el-Hasirî'den Hanefî fıkhı, Ebû'l-Yümn el-Kindî'den nahiv ve edebiyat öğrendi. Ebû'l-Yümn el-Kindî'den *Kitâbü Sibeveyhi*'yi, Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-Hücce li'l-kurrâ'is-seb'a* ile *el-İzâh fi'n-nahv*'ini, İbn Taberzed'den Ahmet b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini okudu.

594'te (1198) Sultan el-Melikü'l-Azîz tarafından babası I. el-Melikü'l-Âdil'in isteği üzerine Dımaşk valiliğine tayin edildi. Daha sonra büyük sultan olan babası I. el-Melikü'l-Âdil genellikle Dımaşk'ta ikamet ettiğinden el-Melikü'l-Muazzam onun sağlığında hep ikinci planda kaldı. Babası ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırdığında Dımaşk, Güney Suriye ve Filistin'i el-Melikü'l-Muazzam'ın hâkimiyetine bıraktıysa da o babasının emirleri doğrultusunda hareket etti. İlme düşkünlüğüyle tanınan el-Melikü'l-Muazzam bu dönemde Dımaşk'ta daha ziyade ilim meclislerine katılarak bu alanda kendini geliştirdi.

el-Melikü'l-Muazzam 597'de (1201) Banyas kuşatmasına katıldı ve babasının emriyle Sarhad'da bulunan el-Melikü'l-Efdal Ali üzerine yürüdü. Fakat onun Halep'e sığınması ve kendisine yardımcı kuvvetlerin gelmemesi yüzünden geri döndü. Zilkade 597'de (Ağustos 1201) Selâhaddin-i Eyyûbî'nin oğullarının Dımaşk ve Kahire'yi amcaları I. el-Melikü'l-Âdil'den geri almak için yaptıkları girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Bu olayın ardından gerçekleşen anlaşmayla Selâhaddin-i Eyyûbî'nin oğulları I. el-Melikü'l-Âdil'i büyük sultan olarak tanıdılar. Bunun oğulları el-Melikü'l-Muazzam Dımaşk, el-Melikü'l-Kâmil Muhammed Kahire nâibi olarak kaldı.

Bölgede bulunan Haçlılar'ın Eyyûbî topraklarına yaptıkları saldırılar üzerine 603'te (1207) el-Melikü'l-Âdil tarafından gönderilen, el-Melikü'l-Muazzam'ın da içinde bulunduğu 10.000 kişilik bir ordu önce Hısnülekrâd'ı, ardından Trablus'u kuşattı. Ancak birkaç kalenin ele geçirilmesi dışında bir başarı sağlanamadı. Rebülevvel 607'de (Eylül 1210) el-Melikü'l-Muazzam'ın kumandasında Nablus'tan hareket eden bir askerî birlik Akkâ çevresindeki köyleri yağmalayınca Haçlılar barış teklif ettiler. İstekleri kabul edilerek bir anlaşma yapıldı. el-Melikü'l-Muazzam aynı yıl Tûr dağında bir kale inşasıyla görevlendirildi. Ertesi yıl Kahire'ye giden el-Melikü'l-Muazzam, isyan edip kaçan Emîr İzzeddin Üsâme'yi yakalayarak onun nâibi olduğu Kevkebi ve Aclûn'u topraklarına kattı. Daha sonra bazı yerler karşılığında Sarhad'ı da hâkimi İbn Karaca'dan aldı. İnşası ancak 612'de (1215) tamamlanan Tûr Kalesi, V. Haçlı Seferi sırasında (1218-1221) babasının emriyle el-Melikü'l-Muazzam tarafından yıkıldı.

V. Haçlı Seferi devam ederken gerektiğinde Kudüs'ü korumak maksadıyla Nab-